

*В. П. Решетило,
д. е. н., професор, завідувач кафедри економічної теорії та міжнародної економіки,
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Харків*

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.7.5

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА СТРУКТУРА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ

V. Reshetylo,
Doctor of Economics, professor, Head of the Department of Economic theory and international economics,
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Kharkiv, Ukraine

THE INSTITUTIONAL STRUCTURE OF THE INNOVATIVE DEVELOPMENT AND PROBLEMS
OF ITS FORMATION IN UKRAINE

Досліджується нелінійна природа інноваційних процесів, інституціональні особливості та проблеми сучасного інноваційного розвитку України, важливість створення інституційних умов для формування інноваційно-активних господарюючих суб'єктів ринку. Виявлено, що неадекватна вимогам економічного розвитку інституційна структура в Україні виявилася серйозною перешкодою позитивним структурним зрушенням в економіці, найбільшою мірою гальмує інноваційний розвиток всіх сфер і перешкоджає успіху технологічної та структурної модернізації України.

Доведено, що у формуванні нової техніко-економічної парадигми розвитку вітчизняної економіки на перший план виходить проблема створення інституційних умов для формування інноваційно-активних господарюючих суб'єктів ринку, діяльність яких направлена на постійне і радикальне оновлення реального сектора економіки. Обґрунтовано, що інституційна інтенсифікація повинна бути направлена на створення інституційних механізмів взаємодії суспільства, держави і бізнесу в цілях швидкого нарощування економічного потенціалу України на основі впровадження інновацій, і забезпечення автоматичного пристосування економічної і політичної системи до нових умов конкуренції.

Досліджено проблеми формування і важливість активної взаємодії цілої системи інститутів інноваційного розвитку, які в Україні поки що існують лише формально і не виконують належних функцій: технопарків, дослідницьких центрів, технополісів, інституту венчура, інституту науки, центрів по підтримці трансферу і комерціалізації технологій, форфейтингу, лізингу, фондів прямих інвестицій, інноваційних банків, некомерційних організацій по координації інноваційних проектів і програм.

Доведено, що нова інституційна система повинна створювати дієвий механізм інвестування масштабних технологій та інших інноваційних змін, інтенсифікації процесів продукування і оволодіння новими знаннями, новими технологіями та їх практичним використанням. Обґрунтовано, що інституційна інтенсифікація економічного розвитку вимагає активної державної підтрим-

ки цих процесів, особливо з врахуванням того, що інституційні перетворення потребують відносно невеликих витрат, і водночас мають високий ефект.

The nonlinear character of innovation processes, institutional peculiarities and problems of modern innovative development of Ukraine, the importance of creating institutional conditions for the formation of innovative – active subjects of management are investigated. It has been established that inadequate requirements for economic development, the institutional structure in Ukraine proved to be a serious obstacle to positive structural changes in the economy, which inhibits the most innovative development of all spheres and hinders successful technological and structural modernization Ukraine.

It is proved that in the formation of a new techno-economic paradigm of development of the national economy the problem of creation of institutional conditions for the formation of innovative – active business entities, the activity of which is aimed at a permanent and radical renewal of the real sector of the economy, comes to the fore. It is substantiated that institutional intensification should be aimed at creating institutional mechanisms of interaction of society, state and business in order to rapidly increase the country's economic potential by introducing innovations and ensuring automatic adaptation of the economic and political system to new conditions of competition.

The problems of formation and importance of active interaction of the whole system of institutes of innovation development, which in Ukraine so far exist only formally and do not perform the proper functions: techno parks, research centers, technopoles, institute of venture, the institute of science, centers for support of transfer and commercialization of technologies, forfeiting, leasing, direct investment funds, innovative banks, nonprofit organizations for the coordination of innovation projects and programs.

It is proved that the new institutional system should create an effective mechanism for investing large-scale technologies and other innovative changes, intensifying production processes and mastering new knowledge, new technologies and their practical use. It is substantiated that the institutional intensification of economic development requires active state support of these processes, especially given that institutional transformations require relatively low costs, and at the same time have a high effect.

*Ключові слова: інноваційний розвиток, інститути, інституціональна система, синергетичний ефект.
Key words: innovative development, institutes, institutional system, the synergistic effect.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Перехід національної економіки на інноваційний шлях розвитку є однією з найактуальніших проблем, для вирішення якої необхідний глибокий аналіз основних факторів, що здатні сприяти або, навпаки, стримувати цей процес. Інноваційний розвиток передбачає залучення нових технологій, створення принципово нової продукції і використання інноваційних методів управління. У сучасному світі рівень інноваційного розвитку є не тільки одним із найважливіших показників, але й основним ресурсом економічного зростання й геополітичної стійкості країни, що визначає її місце у світовій політиці та економіці. Ф. Котлер досить категорично підкреслює роль інновацій в перспективному розвитку підприємств: "або ти зайнятий інноваціями, або ти зникнеш" [1, с. 37]. Однак, якщо в економічно розвинених країнах 85 — 90% приросту ВВП забезпечується шляхом виробництва високотехнологічної продукції, то в Україні рівень забезпечення економічного росту за рахунок технологічних нововведень коливається в діапазоні лише 5 — 10% [2, с. 36].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблема переходу економіки регіонів та вітчизняних підприємств на інноваційний шлях розвитку виявляється дуже складною для вирішення не тільки в практичному, але і теоретичному аспектах. Проблеми інноваційного розвитку досліджені в роботах багатьох вчених: О. Амоша, В. Амітан, Л. Антонюк, С. Бажала, В. Василенко, О. Вишневського, А. Гальчинського, В. Геєця, В. Ляшенко, В. Савчука, Л. Федулової, Д. Черваньова, А. Яковлева та інших. Однак підвищений інтерес до неї з боку і теоретиків, і практиків поки що не увінчався успіхом, що підкреслює її невідомі складності для вітчизняної економіки. Не дивлячись на існування багатьох наукових доробок щодо проблем впровадження інновацій, подальшого аналізу потребує проблема активізації інституційних чинників інноваційного оновлення економіки, про що наголошується в роботах А. Гриценко, В. Ліпова, І. Манцура, В. Тарасевича, О. Яременко та інших дослідників.

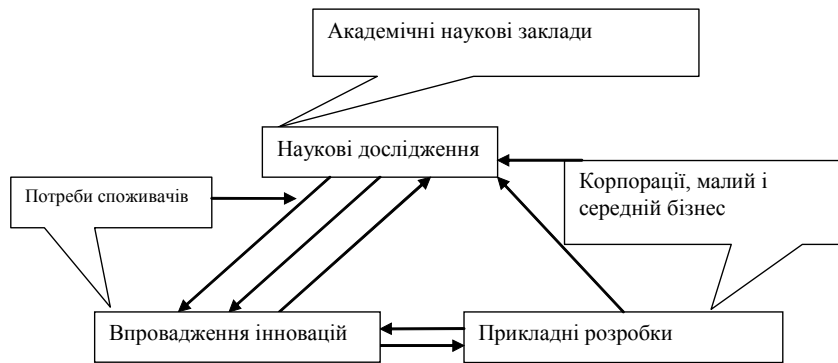

Рис. 1. Нелінійна модель інноваційного розвитку

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — дослідити нелінійну природу інноваційних процесів в Україні, виявити інституціональні особливості та проблеми сучасного інноваційного розвитку України, обґрунтувати важливість формування та активної взаємодії цілого комплексу інститутів інноваційного розвитку, які в Україні поки що існують лише формально і не виконують належних функцій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

На жаль, за роки ринкових трансформацій у вітчизняній економіці відбулися непоправні руйнування у науково-технічному потенціалі. Рівень інноваційної активності підприємств вітчизняних значно поступається показникам країн-лідерів у цій сфері і постійно знижується. Так, за період 2001—2015 рр. цей показник знизився з 16,5% до 11,9%. Зазначимо, що серед країн Європейського Союзу мінімальні показники інноваційної активності мають Португалія — 26% і Греція — 29%, але навіть ці показники удвічі вищі, ніж в Україні. А в порівнянні з країнами-лідерами, а саме Нідерланди (62%), Австрія (67%), Німеччина (69%), Данія (71%) та Ірландія (74%), цей розрив з Україною складає майже п'ять разів [3, с. 14]. Постійно зменшується і частка виконавців НДР (дослідників, техніків і допоміжного персоналу) у загальній кількості зайнятого населення. Так, у 2017 р. вона становила 0,58%, у тому числі дослідників — 0,37%, що набагато нижче значень, характерних для країн Європи [4]. За даними Євростату, у 2015 р. найвищою ця частка була у Фінляндії (3,21% і 2,35%), Австрії (3,10% і 1,92%) та Швеції (2,97% і 2,33%); найнижчою — у Румунії (0,53% і 0,33%), Кіпрі (0,83% і 0,61%), Польщі (1,0% і 0,75%) та Болгарії (1,0% і 0,65%) [4].

Сприйнятливість бізнесу до інновацій технологічного характеру залишається низькою. Питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП в 2015 р. складала лише 0,64% [4]. Нині Україні їй потрібне проведення широкомасштабної модернізації та оптимізації економіки та її переведення на інноваційний тип розвитку із залученням всіх сфер і ієрархічних рівнів національного господарства.

Перш за все слід підкреслити, що процес розвитку інновацій носить принципово нелінійний і нерівномірний характер, і саме тому його можна представити у формі хвилі, коли, виникнувши в якійсь точці, поширюється як сама інновація, так і наслідки її використання. Вплив

нововведення спочатку наростає, потім стабілізується й, нарешті, затухає. В нелінійній моделі інноваційного розвитку поява та розвиток інновацій може мати будь яку послідовність, коли прикладні розробки чи дослідження можуть спонукати до наукових пошуків, або нова продукція потребує наукових досліджень чи лабораторних випробувань, що потребує цілої мережі взаємозв'язків і взаємовпливу суб'єктів і об'єктів інноваційного процесу, а також відповідних інститутів інноваційного розвитку (рис. 1).

Як показує досвід України, неадекватна вимогам економічного розвитку інституційна структура суспільства виявилася серйозною перешкодою позитивним структурним зрушенням в економіці [5, с. 3]. Багато прогресивних ідей, спроби перетворень зазнали невдачі саме через невідповідність всієї системи суспільних інститутів (а не тільки її окремих складових) потребам і завданням розвитку ключових галузей життєдіяльності суспільства [6, с. 24]. Саме це і гальмує найбільшою мірою інноваційний розвиток всіх сфер і перешкоджає успіху технологічної та структурної модернізації України.

Таким чином, у формуванні нової техніко-економічної парадигми розвитку вітчизняної економіки на перший план виходить проблема інституційної інтенсифікації інноваційного розвитку, яка полягає в створенні інституційних умов для формування інноваційно-активних господарюючих суб'єктів ринку, діяльність яких направлена на постійне і радикальне оновлення реальної економіки [7]. Про необхідність інституційних перетворень йшла мова і в дослідженнях Світового банку, згідно з якими природно-ресурсний потенціал України в розрахунку на душу населення перевищував у 2002 році ресурсний потенціал США в 1,5—2 рази, в 4 рази — Німеччини, в 12—15 разів — Японії, але в силу нерозвиненості інституціональної системи він не реалізується [8, р. 26]. При таких наявних запасах корисних копалин, що на порядок вище, ніж у багатьох країнах світу, загальні витрати енергоресурсів у розрахунку на одиницю ВВП в Україні в 4,5 рази більше, чим у США, у 8 разів більше, ніж у країнах ЄС, і в 10,6 рази вище, ніж у Японії [8, р. 28]. Все це пов'язано, перш за все, з українською неефективною структурою виробництва, що приводить до її значного відставання від економічно розвинених країн. В Україні в 2013 році 58% продукції було представлено 3-м технологічним устроєм (що панував в розвинених країнах в 30-ті роки ХХ ст.), 4-й тех-

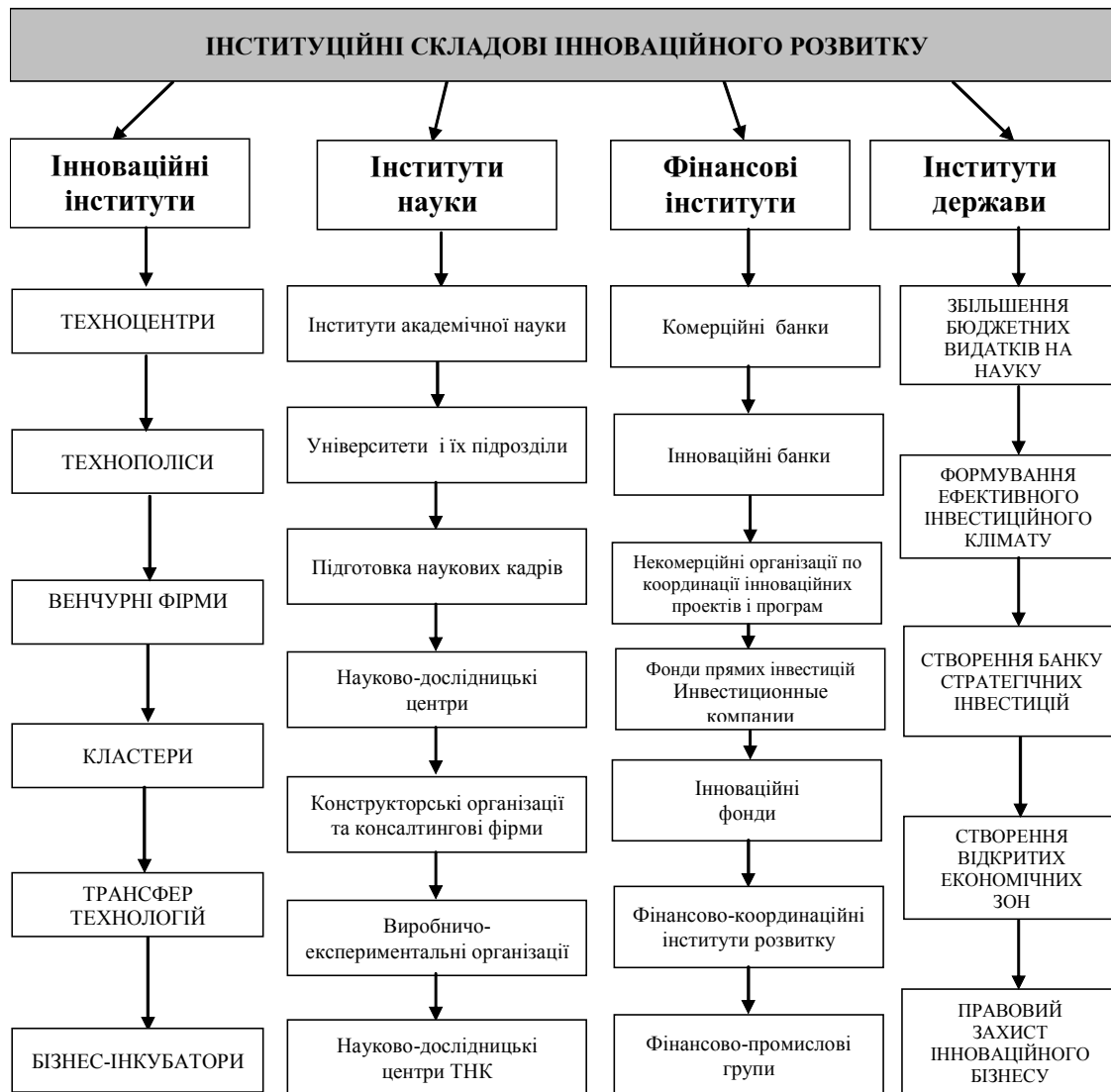

Рис. 2. Структура інституційної системи інноваційного розвитку

нологічний устрій складає 38%, а п'ятий технологічний устрій — тільки 4% (у розвинених країнах світу його частка складає 40 — 45 %) [9, с. 55]. Ситуація ще більше погіршилась в результаті падіння ВВП в 2014—2016 рр. майже на 17% та наростаючих процесах деіндустріалізації економіки. Все це говорить про детенсивний економічний розвиток України, при якому відбувається погіршення технічного і технологічного рівнів виробництва, тобто національна економічна система в цілому деградує. При детенсивному розвитку для виробництва одиниці додаткової продукції необхідно збільшення обсягів ресурсів більш як на одиницю, що є збитковим для економіки. В результаті, в структурі експорту української продукції частка високотехнологічної продукції постійно зменшується, а низькотехнологічної — відповідно зростає. Водночас у сучасному світі неоекономіки високу конкурентоспроможність забезпечує оволодіння 50 макротехнологіями. Частка США в цих технологіях — 20—22, Німеччині — 8—10, Японії — 7, Великобританії і Франції — по 3—5, Швеції, Норвегії, Італії, Швейцарії — по 1-2. У економіці розвинених країн інтенсивно розвивається значний ТМТІ — сектор (сектор технологічних, медіа, телекомунікаційних і інтернет-

компаній) [10, с. 71]. У результаті переваги цих країн ще більш зростають. США продовжують бути світовим центром генерації нових технологій і знань. У 2016 р. із загальносвітових витрат на дослідження і розробки у 1671 млрд дол., на США припадало 457 млрд дол., на ЄС — 342,4 млрд, на Китай — 336,5 млрд, на Японію — 160,2 млрд, на Південну Корею — 68,9 млрд дол. [11, р. 4]. Світовий досвід також показує, що у високотехнологічному розвитку виграють тільки ті країни, які своєчасно приймають рішення щодо переорієнтації інвестицій на нові перспективні технології того устрою, який тільки формується. Рішення цієї задачі неможливе без формування цілісної інституційної інноваційної системи, яка б незалежно від обставин, автоматично, забезпечувала присутність та реалізацію нових знань і технологій в реальному секторі економіки.

Таким чином, інституційна інтенсифікація виступає передумовою правового забезпечення господарських суб'єктів свободою економічного вибору, і одночасно визначає рівень їх відповідальності за результати господарської діяльності. Інституційна інтенсифікація означає і постійне оновлення необхідної нормативно-правової бази раціональної поведінки господарюючих

суб'єктів, створення у них стимулів до високопродуктивної виробничої діяльності. Але головне — інституційна система повинна створювати дієвий механізм інвестування масштабних технологій і інших інноваційних змін, інтенсифікації процесів продукування і оволодіння новими знаннями, новими технологіями і їх практичним використанням. Таким чином, інституційна інтенсифікація повинна бути направлена на створення інституційних механізмів взаємодії суспільства, держави і бізнесу в цілях швидкого нарощування економічного потенціалу країни на основі впровадження інновацій, і забезпечення автоматичного пристосування економічної і політичної системи до нових умов конкуренції. Інституційна інтенсифікація інноваційного розвитку припускає формування і активну взаємодію цілого комплексу активно взаємодіючих інститутів, які в Україні поки що існують лише формально і не виконують належних функцій (рис. 2).

У процесах інституційної інтенсифікації інноваційного розвитку все більшого значення набуває функціонування таких фінансово-координаційних інститутів інноваційного розвитку, як технопарки, дослідницькі центри, технополіси. Наприклад, в США функціонує понад 140 наукових і технологічних парків, а із 25 найбільших університетів 23 мають наукові парки, де створено сотні компаній і тисячі робочих місць. Крім того, більшість парків мають технологічні бізнес-інкубатори, яких нині в США — 160 [12, с. 246]. В Японії технопарки — це великі об'єднання технополісів, які спонсорує держава. Наприклад, технополіс Tsukuba входить 3 технопарки, понад 30 державних дослідницьких інститутів, на які витрачається близько половини національного бюджету НДР. У Великобританії у 1980-х роках, коли її райони потерпали від кризи, було зроблено ставку на технопарки поблизу університетів, яких зараз близько 40 і які дали змогу швидко вийти з кризи [12, с. 248].

Сьогодні європейська інноваційна структура нараховує понад 1,5 тисячі різноманітних інноваційних центрів, у тому числі понад 260 науково-технічних парків. Однією із високотехнологічних країн Європи, що розвиваються найбільш ефективно, є Фінляндія, де на науку витрачається 4,5 % ВВП, і де сьогодні діє 17 технопарків, що об'єднують 1200 компаній, дослідницьких закладів та інших організацій, де працює 12000 фахівців різних напрямків [13]. Водночас в Україні робляться тільки перші кроки в створенні технопарків і технополісів, а ті, що вже створені, поки що не демонструють належної ефективності.

Важливим інституційним чинником інтенсифікації інноваційної діяльності є використання інституту венчура. Венчурний бізнес — специфічний вид фінансування потенційно високоприбуткових, але ризикованих інноваційних проектів. На основі венчурного капіталу формуються специфічні форми взаємодій між суб'єктами господарювання, коли засоби інвесторів надаються на безпроцентній основі і розміщуються не як кредит, а як пай в статутному фонді фірми. У перспективних фірм, які ще не представлені на фондовій біржі, венчурні компанії купують до 50% їх акцій, і таким чином фінансують діяльність фірми. Розміри окремих інвестицій невеликі, оскільки зазвичай невеликі розміри і самої перспективної фірми. Якщо прийняти всі інвестиції венчур-

них компаній за 100%, то 22% інвестицій перевищують 5 млн дол., ще 22% — приходяться на інвестиції розміром 3—5 млн дол., і 56% капіталу венчурних компаній йде на інвестиції розміром 1—3 млн дол. [14, с. 23]. Таким чином, відбувається ефективний перерозподіл ризиків. Акції венчурних компаній ростуть приблизно на 66% в рік, але в середньому тільки 3 з 10 профінансованих фірм виявляються через 3—7 років дійсно прибутковими. Продавши акції фірм, що досягли успіху, або на відкритому ринку, або стратегічному інвесторові, венчурні фірми окупають втрати і отримують прибуток, що значно перевищує банківський відсоток. Отримані від продажу акцій кошти знов інвестуються в перспективні інновації. Така система сприяє швидкому перемищенню засобів у нові інноваційні компанії, а також перерозподілу ризиків.

З розвитком венчурного фінансування швидко збільшується кількість індивідуальних інвесторів венчурного капіталу, так званих "бізнес-ангелів". Так, на початку XXI ст. у США діяло 650 венчурних фірм, 450 венчурних фондів, і 2 млн індивідуальних інвесторів [12, с. 75]. За рахунок формування спеціалізованих венчурних фондів, які об'єднують кошти банків, крупних фірм, страхових компаній, центральних і місцевих бюджетів, пенсійних фондів, приватних інвесторів, неурядових організацій, відбувається формування високотехнологічних ринків, які складають основу для інноваційного розвитку економіки. І оскільки в основі венчурного бізнесу лежить фінансування інновацій, що самооповуються, він створює принципову можливість необмеженого зростання доданої вартості, що має величезне значення для швидкого інноваційного зростання. У Україні інститут венчурного бізнесу тільки зароджується. Ринок венчурного капіталу в Україні налічує 17 венчурних фондів по розвитку проектів на ранніх етапах їх формування та більше 100 компаній по підтримці бізнес-ідей (стартапів). Для подальшого розвитку інституту венчура в Україні необхідне вдосконалення законодавчого забезпечення його функціонування, виховання інноваційної культури у більшості суб'єктів ринкових відносин, надання системи податкових стимулів, впровадження системи пільгового режиму амортизаційних відрахувань і інвестиційного кредиту, побудова державної системи цільової підтримки і стимулювання розвитку венчурного бізнесу. Наприклад, в Естонії та Словачії ставка податку на інвестиційний прибуток — 0%, у Чехії — 5%, а в Україні — 9%.

Найважливішим чинником інституційної інтенсифікації інноваційного розвитку виступає інститут науки. Важливість цього інституту полягає в тому, що він дозволяє перейти на принципово нові проривні проекти, які були б адекватні сучасним високотехнологічним викликам, і тим самим давали б можливість перегнати, не наздоганяючи. Через своє нинішнє відставання Україна вже не зможе наздогнати економічно розвинені країни по рівню розробки та застосування вже існуючих технологій, але, в принципі, вона може їх обігнати, створивши щось принципово нове і добившись різкого збільшення доходу на цій основі. Для розвитку власних метатехнологій в Україні необхідно збільшити витрати на науково-дослідні розробки і науку в 2,5—3 рази, або до 3% ВВП. При цьому 20—30% наукових досліджень

повинні здійснюватися силами державних інститутів, а останні — силами приватного сектора. Але на жаль, в Україні, на початок 2018 року зафіксовано історичне мінімальне фінансування науки державою — на рівні 0,16% ВВП [15]. При цьому більшість науково-дослідних організацій знаходяться в державній власності, а число приватних науково-дослідних організацій складає всього 6 одиниць.

Необхідно підсилити тенденцію позабюджетного фінансування науково-технічних розробок як джерела створення і використання інновацій. Так, поза бюджетом у США фінансується 73% науково-технічних розробок, в Німеччині — 70%, у Великобританії — 62%, у Франції і Італії — 57%. При цьому більше двох третин витрат здійснюють приватні корпорації, і перш за все ТНК [16, с. 63]. Як показує світова практика, фінансування інноваційної діяльності повинне стати пріоритетним по відношенню до фінансування чисто наукових розробок. У європейському співвідношенні витрати на науку і інноваційну діяльність співвідносяться як 1:5, тоді як в Україні 1:1,1 [16, с. 64].

Одночасно в Україні відбувається зменшення чисельності і питомої ваги організацій, які здійснюють "матеріалізацію" наукових розробок. Останніми роками в цілій низці країн відбувається розвиток центрів по підтримці трансферу і комерціалізації технологій. Звичайно, Україні важко конкурувати із провідними країнами в галузі технологічного лідерства, особливо враховуючи той факт, що ТНК не економлять на оплаті праці науковців, здатних продукувати інновації, що постійно збільшує кількість фахівців, що емігрують до США з інших країн. Тому в США частка вчених та інженерів, народжених за кордоном, серед зайнятих у науко- і технологічно містких професіях, постійно зростає. Так, ця частка серед осіб з вищою освітою підвищилась з 15% у 1993 р. до 26,9% у 2013 р., а доля докторів наук — з 26,8% у 1993 р. до 42,2% у 2013 р. [11, р. 25].

Для формування критичної маси інституційних структур інноваційного розвитку необхідне також створення таких фінансово-промислових груп (ФПГ), які здатні вирішувати інноваційні і структурні зміни в економіці. ФПГ — це організаційна форма, яка закладає основи прискореного економічного розвитку на основі взаємодії виробничого, інноваційного і інституційного потенціалів підприємств. З приєднанням до виробничих і інфраструктурних підрозділів фінансового блоку не просто створюється масштабніша і могутніша структура, але і створюються можливості для вирішення недоступних раніше інвестиційних і науково-технічних проблем. Тому у всьому світі ФПГ підтримуються державою, оскільки вони створюють можливості для ефективною взаємодії банківських інститутів, інститутів фондового ринку і підприємств реального сектора економіки, покращують умови взаємного кредитування, створюють можливості для взаємозаліків. Особливо великий досвід їх функціонування накопичений в Японії і Німеччині. У Україні ФПГ ще не отримали належного розвитку.

Слід звернути увагу і на таку форму інституційного забезпечення інноваційного розвитку, як форфейтинг. Завдяки системі форфейтингу виникає інституційна можливість перетворення комерційного кредиту в бан-

ківський, шляхом покупки боргу у кредитора. Інвестор, в умовах відсутності достатньої кількості засобів для інновацій, виписує комплект векселів, терміни погашення яких рівномірно погашаються в часі. Таким чином, інвестор отримує відстрочення платежів і гарантії банку щодо забезпечення виплат. Банк може продати отримані векселі на вторинному ринку і тим самим повернути собі вкладені кошти.

Інституційна інтенсифікація економічного розвитку вимагає активної державної підтримки цих процесів. Тут важливий досвід економічно розвинених країн світу, де створена ціла система державної інституційної підтримки інноваційного розвитку. Так, у США, Ізраїлі, Великобританії, Швеції, Канаді, на державному рівні створюються інститути, діяльність яких направлена на створення спеціальних програм субсидування інноваційної діяльності окремих приватних підприємств, створюються спеціальні регіональні інноваційні фонди, формуються інститути страхової підтримки інноваційної діяльності, які дозволяють вирішувати проблеми інноваційних ризиків. У 2016 р. у США діяло 224 федеральних і 247 спеціалізованих державних фондів, які брали участь у фінансуванні програм як соціального, так і інноваційного характеру [11, р. 32].

Велике значення у вирішенні проблеми інституційної інтенсифікації економічного розвитку мають товарні форми довгострокового кредитування — лізингові і вексельні операції, які поки що грають незначну роль в інвестиційних процесах в Україні, тоді як у ряді розвинених країн світу вони досягли величезних розмірів і є могутнім інвестиційним ресурсом.

Необхідно проводити державну політику сприяння інституту лізингу: стимулювати проведення лізингових операцій, знижуючи податкову ставку на прибуток лізингодавця; стимулювати банки брати участь у лізингу, дозволити лізингоотримувачу застосовувати прискорену амортизацію отриманого по лізингу устаткування. Важливо також надавати отримувачам лізингу інвестиційний податковий кредит — податкову знижку, що встановлюється у відсотках до вартості придбаної техніки. Необхідна підготовка кваліфікованих фахівців з проведення лізингових операцій.

Для прискорення розповсюдження інновацій необхідні і такі інституційні форми, як фонди прямих інвестицій, інноваційні банки, некомерційні організації по координації інноваційних проектів і програм. Фонди прямих інвестицій купують акції підприємств, які не котируються на фондових ринках. Їх завдання — знайти готовий бізнес з великими можливостями для зростання, вкласти в нього додатковий капітал, допомогти йому розвинути, а через 3—6 років заробити гроші на продажі своєї частки акцій. Прибутковість таких фондів залежить від короткострокових коливань фондових ринків. Інноваційні банки фінансують і кредитують весь цикл створення і тиражування науково-технічної продукції, проводять комплексну експертизу інновацій, запрошуючи кращих фахівців; стають власником наукової розробки або її частини, що забезпечує їм повернення капіталу і прибуток на нього. Некомерційні організації по координації інноваційних проектів і програм надають послуги з питань управління і адміністрування великих державних інвестиційних програм. Тут велике

значення має інститут патентного права і інститут захисту інтелектуальної власності. Таким чином, на основі формування цілої системи активно взаємодіючих інститутів в економіці розвинених країн формується своєрідна інноваційна піраміда. Венчурні компанії включаються на початковій стадії інновацій, фонди прямих інвестицій інвестують капітал у сталі крупні і середні підприємства з метою підвищення їх ефективності і подальшого зростання. Поведінка інноваційної піраміди достатня складна. Будучи нерівноважною конструкцією, вона за певних умов має можливість спонтанно розганятися, майже не реагуючи до певного моменту на те, що відбувається в решті економіки.

Інноваційний розвиток економіки неможливий і без створення інституційних умов для активної інвестиційної діяльності. Величина інвестицій в економіку — це один з найбільш динамічних показників сучасного світового економічного розвитку. Так, в останні роки середньорічні темпи зростання реального ВВП в світі складають приблизно 3,5%, зростання світової торгівлі — 7,3% в рік, а зростання інвестицій — 16,7% [15]. Проте ядром інноваційної економіки виступають не просто інвестиції, а інвестиції стратегічні. Стратегічні інвестиції — це той основоположний чинник, що відображає посилення в інноваційних соціально-економічних системах ролі стратегії по відношенню до поточного розвитку. Для формування ринку стратегічних інвестицій необхідна синергетична взаємодія продуктивного (реального), грошового і фінансового капіталів, а інституційною формою такої взаємодії повинна стати, на наш погляд, поява третього рівня банківської системи — спеціального Банку стратегічних інвестицій (БСІ). Формування капіталу БСІ можливо на основі придбання його акцій фінансово-промисловими групами, крупними банками, інвестиційними, страховими і пенсійними фондами. Одночасно у формуванні капіталу банку повинні взяти участь і кошти держбюджету, резерви НБУ, кошти державних цільових фондів. Такий інститут, як БСІ, здатний сформувати життєво необхідні країні стратегічні інвестиції, активно беручи участь у фінансуванні нових високотехнологічних стратегічних підприємств. У процесі створення нових підприємств і зростання їх рентабельності, БСІ може продавати їх акції приватним інвесторам на вторинному ринку. Гроші, що поступатимуть від продажу акцій, будуть направлятися на фінансування все нових і нових підприємств. При цьому співзасновники можуть придбати у БСІ пакет акцій нового підприємства тільки після того, коли воно продемонструє свої технологічні і економічні можливості. В рамках такої системи нові стратегічні підприємства створюються не державою безпосередньо, а на основі взаємодії держави, крупного фінансового капіталу, приватних підприємців і різних фондів, які беруть участь своїми інвестиціями у фінансуванні проекту. Це формує їх зацікавленість в ефективному використанні засобів із сумісного інвестиційного фонду. Тим самим і виникає синергетичний ефект від активної взаємодії всіх видів капіталів, що функціонують в країні. Для посилення синергії в цю систему необхідно підключити і банківські інститути. Роль останніх може полягати і в купівлі-продажі акцій і облігацій вже введених в експлуатацію підприємств.

ВИСНОВОК

Таким чином, в області інституційної інтенсифікації інноваційного розвитку на перший план виходять процеси синергетичної взаємодії великої кількості інститутів, які здатні направляти основні грошові потоки у бік потенційно найбільш прибуткових інноваційних проектів, формуючи і примножуючи розміри стратегічних інвестицій.

В Україні перетворення останнього десятиліття практично не торкнулися інституційної моделі інноваційної діяльності. Процеси її інтенсифікації і адаптації до умов, що змінюються, вимагають вирішення завдань формування стратегічних цілей розвитку національної інноваційної системи, зміни механізмів взаємодії всіх суб'єктів національного ринку. При цьому необхідно звернути увагу на той факт, що інституційні реформи, виступаючи "формуотворювальними" для якісних інноваційних перетворень, є відносно низьковитратними методами. У рішенні задачі переходу України на інноваційний шлях розвитку найголовнішою проблемою є пошук джерел інноваційного розвитку в умовах деіндустріалізації економіки, збитковості або крайньої низької рентабельності більшості вітчизняних підприємств, різкого зменшення їх фінансових ресурсів, наростаючого рівня дефіциту державного бюджету і зростання державного боргу. В цих умовах інституційні фактори інноваційного розвитку знаходяться на визначному місці, оскільки не потребують значних капіталовкладень.

Як показують і теорія, і практика, забезпечення інноваційного розвитку, з одного боку, вимагає адекватних інституційних змін в суспільстві, а з іншого — безпосередньо залежить від цих змін, оскільки будь-які реформи в суспільстві повинні базуватися і підкріплюватися відповідними інституційними реформами. На жаль, потрібно відзначити, що економічні, політичні та правові реформи, що проводяться в Україні, носять в основному стихійний характер, часто не пов'язані між собою, і, як наслідок, не сприяють ні створенню необхідних умов для стійкого економічного розвитку, ні умов переходу до інноваційного типу економіки. Більш того, стихійні реформи привели до серйозних диспропорцій в структурі економіки і суспільства, до деформацій політичних і економічних відносин, до появи інституціональних пасток і посилення інституційної дихотомії у вітчизняній економіці. Тому перспективи подальших досліджень пов'язані з пошуком шляхів формування таких правил і норм поведінки основних суб'єктів національного ринку, які будуть спрямовані на активізацію інноваційної діяльності з метою створення інституційної системи інноваційного розвитку, відповідатимуть інноваційному мисленню, і будуть направлені на формування та реалізацію інноваційної складової вітчизняних програм економічної і технологічної модернізації. З цієї метою необхідно задіяти такі інструменти державної політики, які забезпечать ефективну взаємодію різних учасників та інститутів інноваційної системи всіх суб'єктів господарювання, а також індивідуальної здатності і мотивації до інновацій.

Література:

1. Котлер Ф. Маркетинг — менеджмент. Экспрес-курс / Пер. з англ. / Ф. Котлер. — К., Наукова думка, 2005. — 496 с.

2. Бурлака В. Пріоритети інноваційного розвитку в українській економіці / В. Бурлака // Діловий вісник. — 2010. — № 12. — С. 34—42.
  3. Верховна Рада України. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 11. — С. 3—56.
  4. Наука, технології та інновації. Офіційний сайт Державної служби статистики України: [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/ni/zndr2017.doc>
  5. Яременко О. Л. Суперечливий вплив інституційних реформ на функціонування економіки / О. Л. Яременко // Економіка України. — 2018. — № 11—12. — С. 3—18.
  6. Гриценко А. А. Інституційні трансформації соціально-економічної системи України: моногр. / А. А. Гриценко. — К.: Ін-т екон. та прогнозув. НАН України, 2016. — 273 с.
  7. Решетило В. П. Інституційні фактори стійкого розвитку регіональних соціально-економічних систем: монографія / В. П. Решетило / Харк. націон. акад. міськ. госп-ва. — Харків: ХНАМГ, 2013. — 241 с.
  8. Transition: The first Ten Years, Analysis and Lessons for Eastern Europe and the Former Soviet Union. — Washington: The World Bank, DC. — 2002.
  9. Геєць В. М. Національна інноваційна система та інноваційно-інвестиційна діяльність. В кн.: Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В. М. Геєця / В. М. Геєць. — К.: Ін-т екон. прогнозув, 2013. — С. 345—385.
  10. Будкін В., Петренко З. Зони високих технологій: світовий досвід і реалії України / В. Будкін, З. Петренко. // Економіка України. — 2010. — № 6. — С. 67—78.
  11. National Science Board. 2016. Science & Engineering Indicators 2016. — Arlington, VA: National Science Foundation (NSB-2016-1). — Table 1—48.
  12. Рифкін Дж. Третя промислова революція. Як горизонтальні взаємодії змінюють енергетику, економіку і мир в цілому; [пер. с англ.] / Дж. Рифкін. — М.: Альпіна нон-фікшн, 2014. — 410 с.
  13. Gupta J., Pouw N.R., Ros-Tonen M.A. Towards an elaborated theory of inclusive development // European Journal of Development Research. — 2015. — No. 27 (4), P. 541—559 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.researchgate.net/publication/281652508>
  14. Новікова І. В. Досвід та проблеми розвитку венчурного фінансування / І. В. Новікова. — Проблеми науки. — 2012. — № 11. — С. 20—28.
  15. Наука, технології та інновації. Офіційний сайт Державної служби статистики України: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/XLS/Innov_2016_u.zip
  16. Сіденко В. Р. Нова торговельна політика США: глобальний антракт / В. Р. Сіденко. — Економіка України. — 2017. — № 5—6. — С. 58—66.
- References:
1. Kotler, F. (2005), *Marketing — management. Ekspres-kurs [Marketing — Management. Express course]*, Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.
  2. Burlaka, V. (2010), "Priorities innovation development in the Ukrainian economy", *Dilovyj visnyk*, vol. 12, pp. 34—42.
  3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2011), "The strategy of innovative development of Ukraine at 2010—2020 years in the face of globalization challenges", *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 11, pp. 3—56.
  4. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2019), "Science, technology and innovation", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/ni/zndr2017.doc> (Accessed 18 March 2019).
  5. Yaremenko, O. (2018), "Contradictory impact of institutional reforms in the functioning of the economy", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 11—12, pp. 3—18.
  6. Hrytsenko, A. (2016), *Instytutstijni transformatsii sotsial'no-ekonomichnoi systemy Ukrainy [Institutional transformation of the socio-economic system of Ukraine]*, In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
  7. Reshetylo, V. (2013), *Instytutstijni faktory stijkoho rozvytku rehional'nykh sotsial'no-ekonomichnykh system: monohrafiia [Institutional factors of sustainable development of regional socio-economic systems]*, Khark. Natsion. Akadem. mis'koho hospodarstva, Kharkiv, Ukraine.
  8. The World Bank (2002), "Transition: The first Ten Years, Analysis and Lessons for Eastern Europe and the Former Soviet Union", The World Bank, Washington, DC.
  9. Heiets, V. (2013), "National innovation system and innovation and investment activities", *Ekonomika Ukrainy: stratehiia i polityka dovhostrokovoho rozvytku [Ukraine's economy: strategy and long-term development policy]*, In-t ekon. prohnozuv., Kyiv, Ukraine, pp. 345—385.
  10. Budkin, V. and Petrenko, Z. (2010), "A zone of high technology: world experience and Ukrainian realities", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 6, pp. 67—78.
  11. National Science Board (2016), "Science & Engineering Indicators 2016", National Science Foundation (NSB-2016-1), Arlington, VA, Table 1—48.
  12. Ryfkin, Dzh. (2014), *Tret'ia promyshlennaia revoliutsiia. Kak horizontal'nye vzaymodejstvya meniaut enerhetyku, ekonomyku y myr v tselom, [Third industrial revolution. As horizontal co-operations change energy, economy and world on the whole]*, Al'pyna non-fykshn, Moscow, Russia.
  13. Gupta, J. Pouw, N.R. and Ros-Tonen, M.A. (2015), "Towards an elaborated theory of inclusive development", *European Journal of Development Research*, vol. 27 (4), pp. 541—559, available at: <https://www.researchgate.net/publication/281652508> (Accessed 18 March 2019).
  14. Novikova, I.V. (2012), "Experience and problems of venture funding", *Problemy nauky*, vol. 11, pp. 20—28.
  15. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2019), "Science, technology and innovation", available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/XLS/Innov_2016_u.zip (Accessed 18 March 2019).
  16. Sidenko, V.R. (2017), "The new United States trade policy: global interval", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 5—6, pp. 58—66.
- Стаття надійшла до редакції 26.03.2019 р.*